

30/3

En svaghet i programskriften — liksom ofta i liknande skrifter — är den tungt allvarliga och något moraliserande tonen. Läsaren får lätt intrycket att den tillägnelse av böcker, konstverk och musik som författaren anbefaller i första rummet är en plikt, icke ett nöje. Då och då inskräpes visserligen att det är fråga om roande och stimulerande ting, icke om tvång och tråkighet. Men dessa synpunkter framförs på ett sådant sätt att de förnlms som reservationer gentemot bokens allmänna linje. Många människor — inom arbetarklassen likaväl som på andra håll — har säkerligen mycket ringa sinne för de njutningsmedel det här gäller och bör utan dåligt samvete få ägna sig åt andra saker.

Viktigare är att dr Lindbom i någon mån är påverkad av de föreställningar om proletärkultur som han principiellt så klokt bekämpar. Han varnar för dagdrömmeri och verklighetsflykt i litteratur, film och teater och kräver verklighetsinnehåll och realism. Om meningen vore att arbetarna ständigt borde känna sig som klasskämpar, skulle detta sätt att resonera vara förståeligt — men dr Lindbom utgår inte från denna primitiva uppfattning. Varför då bestrida att dagdrömmeri och verklighetsflykt kan vara angeläna saker som inte heller arbetarna bör gå miste om. Att tillvaron vare sig för arbetare eller andra skulle bli så omväxlande att romantik, exotism och eskapism bleve överflödiga finns det inte skäl att anta. De mest lyckliga, liksom de mest politiskt aktiva människor, bland andra Marx och Lenin, har njutit av romantiska och fantastiska berättelser. Låt oss bevara rätten även till en smula verklighetsflykt, vare sig färdledaren är Proust eller en detektivförfattare.

KOMMUNISTERNA OCH ANDRA VÄRLDSKRIGET

Omställningen vid krigsutbrottet

DE RYSKA statsledningens och de kommunistiska partiernas taktik kännetecknas efter kriget av ett slags mellanläge i förhållande till tidigare ytterligheter. Man angriper icke alla stater utom Ryssland och alla partier utanför kommunismen så systematiskt och hätskt som under vissa äldre skeden. I princip såges samarbete med andra stater respek-

tive andra partier vara önskvärt. Men i den mån dessa stater och partier bjuder de ryska eller kommunistiska kraven motstånd stämplas de som nazistiska, fascistiska och antidemokratiska. En fast samverkan undviks likaväl som en öppen brytning.

Förståendet av denna situation underlättas genom ett studium av de

olika faserna i kommunismens internationella och inrikespolitiska historia. Här är det blott möjligt att erinra om några huvudpunkter. Flera författare har med all rätt skilt på vänster- och högerperioder i kommunismens utveckling. Vänsterlinjen utmärks av att Ryssland å ena sidan, de kommunistiska partierna å den andra isolerar sig gentemot andra stater och partier; inrikespolitiskt uppställs extrema och orimliga krav, socialdemokraterna förklaras likaväl som de borgerliga partierna vara reaktionära, i regel med den speciella benämningen socialfascister. Under högerperioder åter eftersträvas samarbete med andra, det talas om fredsfrent och folkfrent, socialdemokrater och till och med en del borgerliga partier godtas som medhjälpare i kampen mot ytterlighetsriktningar som nazism och fascism. Vänstertaktiken präglas särskilt därav att revolutionen sägs vara förestående; typiskt är att Sinovjev år

1920, under den första radikala perioden, profeterade om en fransk sovjetrepublik femtio år efter Paris-kommunen, dvs. 1921. Då högertaktiken dominerar skjuts denna tanke i bakgrunden; år 1936, i ett typiskt högerläge, kunde Stalin beteckna föreställningen om ryska planer på en världsrevolution som "ett tragikomiskt missförstånd".

I det hela kan fyra vänsterperioder och lika många högerperioder urskiljas. Växlingen dem emellan beror, såsom skilda författare (Borkenau, Arthur Rosenberg) visat, på olika skäl, framför allt läget i Ryssland och den ryska statens utrikespolitiska ställning. Att kominterns och kommunistpartiernas svängningar står i nära relation till Rysslands utrikespolitik är den fasta och centrala faktorn i problemet.

Växlingarna under årtiondet före det andra världskriget är särskilt markerade. 1930-talets första år präglades av vänstertaktiken. Mar-

74

kant framträdde dess verkningar i Tyskland; nazismen sades vara borgerlighetens sista tillflykt och därför ett stadium på vägen till proletärrevolutionen, samarbete med nazisterna etablerades i vissa fall, medan socialdemokraterna kallades socialfascister och hantlangare åt de borgerliga. Efter Hitlers seger ändrades taktiken. Ryssland ingick i Nationernas förbund, det antog en ny, skenbart mera demokratisk författning, kominterns sektioner anbefalles att samverka med andra partier för att hejda nazistiska tendenser, den borgerliga demokratin och till och med den nationella traditionen behandlades med respekt. Det mest typiska uttrycket för denna politik blev den rysk-franska alliansen och folkfronten i Frankrike. De franska kommunisterna, som något tidigare betonat sitt förakt för de nationella värdena och den "formella" demokratin, förklarade sig nu vara ett "sant folkets parti, kött av det franska folkets kött, det fria, mäktiga och lyckliga Frankrikes parti". Överallt hävdades den kollektiva säkerhetens princip, plikten för de till Nationernas förbund anslutna staterna att gemensamt skrida till aktion mot fredsstörare. Över huvud var den hållning som år 1930 varit ett brott år 1935 en skyldighet. Vid det ena tillfället "var det anhängarna av en försiktig samarbetspolitik och av demokratins försvaret som var opportunist, trotskister, socialfascister, förrädare, galna hundar och hyenor; nu blev alla de som motsatte sig en fullständig allians med demokraterna osv. stämplade med samma uttryck" (Borke-nau).

De svenska kommunisternas hållning vid denna tid och under de följande krigsåren har förut, vad vissa spörsmål beträffar, belysts av olika författare (I. Wizelius i Tiden 1942, broschyren I dag röd, i morgon?, 1944). En mera systematisk, ehuru synnerligen summarisk redovisning skall ges i det följande. Då ej annat nämns är den citerade källan tidningen Ny Dag. Att kommunistpartierna i andra länder uppträtt som i Sverige och alltså avspeglat den ryska politikens växlingar är väl känt. Till jämförelse upptas i några fall från skilda arbeten hämtade citat ur de ledande engelska och amerikanska kommunisttidningarna.

Före det tysk-ryska avtalet den 22 augusti 1939 framhävde kommunisterna under kritik av alla andra partier den kollektiva säkerhetens princip och tog avstånd från den av regeringen proklamerade neutralitetspolitiken; detta innebar i praktiken att alla folkförbundsstater, alltså även Sverige, skulle samverka mot Tyskland, därest detta land angrep en annan stat. I otaliga resolutioner, tal och artiklar framfördes denna uppfattning. En av de kommunistiska ledarna, Gustav Johansson, betecknade i en broschyr av år 1939 neutralitetslinjen som "den stora illusionen". I händelse av krig måste Sverige i varje fall avbryta sin malmexport till Tyskland. Men en mera aktiv politik mot en fredsstörare sades vara nödvändig. England och Frankrike vore redo att bjuda Tyskland motstånd, och denna ståndpunkt måste alla inta. "Det finns ingen annan väg till Europas räddning än denna: att kapitulanten sopas bort, att de fredsöskande staterna förenas till kollektivt motstånd mot angriparna, att vi efter München gör vad som bort göras före München." Det kommunistiska huvudorganet gick ännu dagen före den tysk-ryska paktens på denna linje. Om Sverige icke deltog i en kollektiv aktion, innebar detta ett förräderi. Sverige fick icke "sabotera den fredspakt mellan de demo-

kratiska stormakterna, som gör slut på de fascistiska provokationerna" (15/8 1939). Den svenska regeringen bränmärktes för sin avsikt att sälja malm till Tyskland under ett krig. "De som i dag vägleder Sveriges utrikespolitik tänker leverera den för Tyskland nödvändiga malmen även under ett krig, trots att den blir krigskontraband från första dagen och trots att en sådan politik drar Sverige in i kriget på Tysklands sida" (21/8 1939). "Vi måste förbereda marken för de nordiska staternas sammanslutning i ett försvarsförbund mot hotet från söder" (Linderot januari 1939).

Polen, det land som närmast hotades av Tyskland, omtalades under denna tid med välvilja. Om förhandlingarna mellan Ryssland och västmakterna rörande en ömsesidig aktion vid tyskt angrepp hette det att "självlklart förutsätter dessa förhandlingar att Sovjetunionen militärt skall stödja Polen om Polen och därmed England och Frankrike utsätts för ett tyskt angrepp" (1/8 1939). Den engelska regeringen anklagades rent av för ett modererande inflytande på den polska politiken. "Det är i London bekant att regeringen verkat hämmande i Warszawa genom att reducera krediten, så att det fattiga landet inte kunde upprusta och införa vapen i den utsträckning som var nödvändigt" (9/8 1939).

64

78
79
74
76
786

i Europa — en enighet som består däri att de europeiska staterna kommer överens om vilken hjälp de skall begära. Efter dessa två skäl, som det är en artighet att kalla svepskäl, kommer en antydning om realiteten. Ett godtagande av den amerikanska hjälpen skulle försvaga Rysslands makt, dvs. den ryska kontrollen över randstaterna från Bulgarien till Finland. Och på denna grund måste Finland — liksom de andra stater under Rysslands kanoner — säga nej till hjälpen. Satelliterna har lärt sig att kyssa riset — det ingår i de elementära övningarna.

Hur förhåller det sig då med huvudproblemet, Marshallplanens innebörd från politisk synpunkt? Det väsentliga är att inga politiska förändringar föreslagits eller är att vänta. Alla är på det klara med att något slags politisk kontroll från USA:s sida gentemot de stater som erhåller hjälp inte kan eller bör komma i fråga. De politiska konsekvenserna av planen är därför begränsade till det psykologiskt självklara: att en framgångsrik ekonomisk samverkan leder till politisk avspänning och ett närmande mellan folken. Endast om denna avspänning och detta närmande icke önskas är det naturligt att förkasta planen under hänvisning till dess politiska resultat. För alla riktningar utanför Ryssland och den internationella kommunismen är den motsatta slutsatsen den naturliga.

Rysslands hållning är från två synpunkter olycksdiger. Den leder till att en rad mindre stater, som alla behöver hjälp och av vilka några hör till Europas mest krigshärjade länder, måste avböja ett välbehövligt, för att icke säga nödvändigt understöd. Svälten måste bli svårare, återhämtningen långsammare, därför att varje risk för ett försvagande av Rysslands herravälde skall undvikas. I och för sig tyder den ryska hållningen på en förening av misstänksamhet och maktlystnad som äventyrar all öppen och fredsfrämjande förbindelse folken emellan. Ryssland fruktar, skriver Manchester Guardian, "att om det låter staterna under dess valde samarbeta med andra, det kan förlora greppet över dem. Ryssland väljer elände framför ekonomiskt tillfrisknande — elände inte blott för återstoden av Europa, utan också för dess egna förhärjade områden".

...liket ka...
...hållningarna med västmakterna avbröts, och den 22 augusti slöts ett avtal med Tyskland, som gav detta land fria händer gentemot Polen. De svenska kommunisterna kastade också om. Till en början anlades den synpunkten att det tysk-ryska fördraget innebar en fredsgaranti. Tanken att Ryssland skulle offra Polen sades vara "ett löjligt påstående" (24/9 1939). Dagen före krigsutbrottet deklarerades under rubriken "Ny Dags triumf" att freden var säkrad. "Hitler har redan förlorat nerkriget och varje chans till ett blixtrkrig, Tysklands inre svaghet har uppenbarats för världen. Före tysk-ryska icke-angreppspakten visade Hitlerregimen en uppåtgående kurva inför världsoffentligheten. Efter den dagen började Hitlerregimens kurva stupa nedåt" (31/8 1939). Polen ansågs räddat genom det tysk-ryska fördraget.

Då Tyskland följande dag angrep Polen blev det nödvändigt att svänga ännu en gång. Efter ryskt mönster förklarades nu att kriget var ett imperialistiskt krig mellan Tyskland å ena sidan, England, Frankrike och Polen å den andra, och att Sverige strängt borde hålla på sin neutralitet. England och Frankrike anklagades till och med för att ha bragt Polen i fördärvet, medan Ryssland, som icke hjälpte Polen, hyllades som dess "egentliga" bundsförvant. "Det imperialistiska kriget om nyuppdelning av världen mellan de kapitalistiska stormakterna har inträtt i en ny fas", detta var parollen i kommunistiska partiets manifest den 4 september. Både Tyskland och västmakterna fördömdes, men tonen mot de sistnämnda staterna blev allt skarpare. "Allt är upplagt för ett långvarigt ställnings-, nötnings- och uthållighetskrig, där västmakternas rikedom så småningom skall triumfera över ett isolerat land som går i kriget utan guldreserver, med råvarubrist, livsmedelsbrist och brödkort. Englands plan är att ernå ett inre sammanbrott i Tyskland utan att den kapitalistiska regimen störts. I väntan på detta vevas propagandan om demokratins krig mot fascismen" (15/9 1939).

Under den närmast följande tiden inträdde andra mindre svängningar. Då ryska trupper marscherade in i Polen den 17 september skred man till försvar för denna aktion, som några dagar tidigare ansetts otänkbar. Dels påstods att den ryska erövringen var avsedd att "begränsa" kriget, dels sades den innebära att en del av Polen befriades från sin fascistiska regim. "Varje ärlig proletär, varje klassmedveten arbetare måste väl ändå känna hjärtat klappa i hastigare takt när de röda fanorna lyser och Internationalen ljuder över ett väldigt område som i 18 år levtt...
...er polska fascismens förtryck?"
... 1939).

sättning för en varaktig fred i Europa". Versaillesfreden betecknades som "den värsta våldsfred som historien känner", och de svenska antinazisterna beskylldes för att önska en ny fred av samma typ; det vore löjligt av de svenska socialdemokraterna att "tro på en framtid för socialdemokratien i Tyskland, när de engagerar sig i den engelska imperialismens krig mot detta land" (9/11 1939). Med tillfredsställelse konstaterades nu att Tyskland ville behålla Sverige neutralt med tanke på malmexporten, under det att England anklagades för att vilja få Sverige med i kriget (24/11 1939). Tonen mot Polen blev förakftfull; det talades om "den regim som var så genomrutten att den störtade samman på 8 dagar" (12/10 1939).

Samma utveckling genomgick kommunismen under höstmånaderna 1939 i andra länder. I England ivrade man i augusti för den kollektiva aktionen; sedan begärdes fredsförhandlingar med Tyskland (t. ex. Daily Worker 4/10 1939). USA:s Daily Worker skrev den 18 augusti: "Allt tal om att Amerika skall isolera sig, medan banditen Hitler planlägger rov i Polen, är faktisk hjälp åt nazisterna i deras nuvarande strävanden." Den 25 augusti: "Genom att tvinga Tyskland att underteckna nonaggressionsavtalet har Sovjetunionen inte bara begränsat utsträckningen av nazisternas krigsmål, utan även ökat möjligheterna för världsfreden." Den 18 september: "Sovjetregeringen sände sin röda armé för att befria det polska folket. Sovjetunionen har i sanning vunnit en ny framgång i sin kamp för den mänskliga friheten." Den 19 september: "Det krig som brutit ut i Europa är det andra imperialistiska kriget. Detta krig kan därför icke understödjas av arbetarna." (Jämför Bullitt, Jordens öde.)

I en följande artikel skall några huvudpunkter i kommunismens utrikespolitiska ställningstagande mellan hösten 1939 och sommaren 1941 belysas.

Herbert Tingsten

30/3 - 20/4